

خاطرات و اسناد
حجت الاسلام حاج شیخ غلامرضا فیروزیان

www.ketab.ir

سرشناسه	:	نیکبخت، رحیم، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	:	خاطرات و اسناد حجت الاسلام حاج شیخ غلامرضا فیروزیان / تدوین رحیم نیکبخت.
مشخصات نشر	:	تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	:	۸۲۸ص.
فروست	:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۷۶۲، خاطرات: ۱۳۹۰.
شابک	:	۱۴۳۰۰۰ ریال: ۳-۵۱۴-۴۱۹-۹۶۳-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبیا
موضوع	:	فیروزیان، غلامرضا - خاطرات
موضوع	:	روحانیت - ایران - خاطرات
موضوع	:	روحانیت - ایران - فعالیت‌های سیاسی - اسناد و مدارک
موضوع	:	ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ - خاطرات
موضوع	:	ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ - خاطرات
موضوع	:	ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ - خاطرات
موضوع	:	ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ - اسناد و مدارک
موضوع	:	ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ - اسناد و مدارک
موضوع	:	ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ - اسناد و مدارک
شناسه افزوده	:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده بندی کنگره	:	۹۶ ف/ ۱۶۷۰ DSR
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۸۴۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۳۴۹۹۱۸

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: خاطرات و اسناد حجت الاسلام حاج شیخ غلامرضا فیروزیان

مصاحبه گر و تدوین: رحیم نیکبخت

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۱۴۳۰۰ تومان

حروفچینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۵۱۴-۶

ISBN: 978-964-419-514-6

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴.
مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

فهرست مطالب

۱۳.....	مقدمه
۱۷.....	درآمد
بخش اول:	
۳۱.....	خاطرات
۳۳.....	فصل اول: ولادت و تحصیلات
۳۳.....	تولد، کودکی، تحصیلات اولیه
۳۶.....	سربازی و طلبگی
۳۷.....	خانواده
۳۸.....	خاطراتی از دوره‌ی رضاخان
۳۹.....	دو خاطره
۴۰.....	شهریور ۱۳۲۰ و اشغال ایران توسط متفقین
۴۱.....	داستان طلبه‌شدن
۴۲.....	تحصیل در حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۴۵.....	فصل دوم: خاطرات و فعالیت‌های قبل از نهضت ملی نفت
۴۵.....	حجت‌الاسلام حاج شیخ عباسعلی اسلامی
۴۷.....	نتیجه‌ی آشنایی با ایشان
۴۷.....	تأسیس جامعه‌ی تعلیمات اسلامی

- ۴۹..... آشنایی با شهید نواب صفوی
- ۵۰..... خاطره‌ای دیگر از مرحوم نواب صفوی
- ۵۲..... دیدار نواب صفوی با آیت الله حاج سید نورالدین شیرازی
- ۵۶..... عزیمت به سبزوار
- ۵۸..... حزب خران سبزوار
- ۶۰..... وضعیت سبزوار
- ۶۱..... آشنایی با فخرالدین حجازی
- ۶۵..... داستان شیرین از حزب خران
- ۶۷..... خانه‌ی زن‌کش
- ۶۷..... حزب دموکرات قوام السلطنه
- ۶۸..... رحلت آیت الله العظمی آقای سید ابوالحسن اصفهانی
- ۷۰..... عروسی شاهان
- ۷۲..... فتنه‌ای بزرگ
- ۷۴..... فعالیت‌های مجمع الصنائع
- ۷۸..... مهاجرت به اصفهان
- ۸۰..... خاطره‌ای از مرحوم آیت الله میرجهانی
- ۸۵..... آزمایشی که در همین مورد پیش آمد
- ۸۶..... حجت الاسلام حاج شیخ عباسعلی اسلامی در مجرای همین آزمایش
- ۸۷..... فعالیت در اصفهان
- ۸۸..... اولین سخنرانی در «ریز» زرین شهر فعلی
- ۹۳..... بوق ارمنی‌ها
- ۹۴..... تأسیس اولین مدرسه‌ی اسلامی در اصفهان
- ۹۶..... مدرسه‌ی دزدی
- ۹۷..... تأسیس مدارس دیگر
- ۹۹..... آموزش منظوم اصول دین برای کودکان
- ۱۰۲..... هیئت امر به معروف و نهی از منکر

جلوگیری از فروش مشروبات الکلی.....	۱۰۵
فعالیت حاج شیخ عباسعلی اسلامی در اصفهان.....	۱۰۶
حفر چاه عمیق در جرقویه و شهرضا.....	۱۰۹
طرح اصلاح روستاها.....	۱۰۹
عزیمت به کرمان.....	۱۱۱
دو چاقوکش.....	۱۱۳
آیت الله شیخ علی اصغر صالحی کرمانی.....	۱۱۵
درباروی رئیس شیخیه.....	۱۱۷
نمونه‌ای از ساده لوحی‌ها.....	۱۱۸
آغاز فعالیت در کرمان.....	۱۲۶
تأسیس دبستان پسرانه.....	۱۳۱
وضعیت مردم.....	۱۳۲
ارباب ستمکار و رعیت علفخوار.....	۱۳۳
تأسیس دارالایتام.....	۱۳۷
نصب مجسمه‌ی شاه در رفسنجان.....	۱۳۸
تبعید به بندرعباس.....	۱۴۱
جزیره‌ی قشم.....	۱۴۴
سخنرانی در مناقب اهل بیت (علیهم السلام).....	۱۴۶
فرزند معاون وزیر.....	۱۴۸
نجات از خطر مرگ.....	۱۴۹
فقر واقعی.....	۱۵۰
زندگی اهل تسنن.....	۱۵۰
تداوم رفت و آمد به قشم.....	۱۵۱
تبعید به بم.....	۱۵۲
مبارزات انتخاباتی در کرمان.....	۱۵۴
توطئه‌ها.....	۱۵۶

- دکتر مظفر بقایی ۱۵۷
- ملاقات دکتر بقایی با آیت الله حاج سیدعلی اصغر لاری ۱۶۰
- غانله‌ی لار و آیت الله علی اصغر لاری ۱۶۴
- فصل سوم: از همراهی با آیت الله کاشانی تا شهادت نواب صفوی ۱۶۷
- آشنایی با آیت الله کاشانی ۱۶۷
- مأموریت به کردستان از طرف آیت الله کاشانی ۱۷۱
- مذهب باطله و خرافات ۱۷۴
- ژاندارم مسجدساز ۱۷۷
- یاقوتیان زمان طاغوت ۱۷۸
- بی‌اعتنایی به درخواست یکی از وابستگان دربار ۱۸۰
- ادامه‌ی سفر به کردستان ۱۸۳
- تنوعی بین این خاطره ۱۸۵
- اولین روز نخست‌وزیری دکتر مصدق ۱۸۶
- مصاحبه‌ی روزنامه‌نگاران ۱۸۷
- امام جمعه‌ی مشروب‌خوار ۱۸۹
- آبجو، موسیقی، شطرنج ۱۸۹
- در میدان تیراندازی ۱۹۰
- ملاقات حساس با ملا محمود مفتی ۱۹۱
- سخن پرمعنی مفتی ۱۹۸
- حرکت به سوی سقر ۱۹۹
- حضور علمای سنت در فرمانداری ۲۰۰
- سخنرانی قبل از خطبه‌های نماز جمعه ۲۰۰
- نبوت ۲۰۲
- در اطراف قرآن ۲۰۲
- درباره‌ی امیرالمؤمنین (علیه السلام) ۲۰۳
- احترام فوق‌العاده به مردی مست ۲۰۴
- داستان تأسف بار ۲۰۵
- سه توطئه برای خشی کردن نتایج سفر ۲۰۶

۲۰۸.....	در خانقاه دراویش قادریه
۲۱۰.....	شروع سخنرانی در خانقاه
۲۱۴.....	نان و روغن
۲۱۵.....	ولا الضالین
۲۱۶.....	آیت الله حجتی شخصیتی بزرگ در هرسین
۲۱۸.....	یکی از معجزات حضرت ابوالفضل (علیه السلام)
۲۱۹.....	ادامه‌ی سفر
۲۲۲.....	اتمام این سفر
۲۲۳.....	مأموریت‌های دیگر از طرف آیت الله کاشانی
۲۲۶.....	در زندان شیرگویان اصفهان
۲۳۲.....	سه نفر زندانی پر جاروجنجال
۲۳۳.....	جلسه‌ی بحث در زندان
۲۳۹.....	شمس قنات آبادی
۲۴۳.....	تجدید بیعت نواب با آیت الله کاشانی
۲۴۴.....	اما شعر فخرالدین حجازی
۲۴۵.....	انتخابات و دکتر مصدق
۲۴۸.....	توصیه‌نامه‌ای از شهید نواب صفوی
۲۴۹.....	شهادت نواب صفوی
۲۵۳.....	فصل چهارم: دوران نهضت اسلامی
۲۵۳.....	خاطراتی از امام خمینی (ره)
۲۵۹.....	دومین ملاقات با امام خمینی (رحمة الله علیه)
۲۶۰.....	سومین دیدار با امام خمینی (رحمة الله علیه)
۲۶۱.....	آشنایی و ارتباط با آیت الله العظمی گلپایگانی
۲۶۳.....	پیشنهادهات
۲۶۵.....	علامه امینی (ره) در اصفهان
۲۶۸.....	آیت الله حاج آقا حسین خادمی
۲۷۰.....	قتل آیت الله شمس آبادی
۲۷۱.....	خاطراتی از آیت الله عبدالرسول قائمی

۲۷۷.....	خاطره‌ای مذهبی وابسته به خاطره‌ی آیت‌الله قائمی و آبادان
۲۷۹.....	خاطراتی از مرحوم فلسفی
۲۸۴.....	مبارزه با فحشا و منکرات
۲۸۷.....	تحصن علمای اصفهان
۲۹۱.....	فصل پنجم: فعالیت‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
۲۹۱.....	تثبیت انقلاب
۲۹۲.....	رفع تعرض از املاک
۲۹۶.....	عزیمت به مازندران
۲۹۷.....	درس توکل و خداپرستی از استاندار
۲۹۸.....	وضعیت دشوار آن ایام
۲۹۹.....	مهندس مصحف مرد خدا و سیاست
۳۰۰.....	مهندس رفیع پور
۳۰۱.....	تدبیر استاندار در حل مشکلات
۳۰۳.....	اعتصابات
۳۰۵.....	شروع کار
۳۰۹.....	ساخت خانه برای شیعیان محروم قشم
۳۱۰.....	داستان بوشهر و مدعی نبوت
۳۱۵.....	عزیمت به مغان
۳۱۸.....	خاطره‌ای از شهید بهشتی
۳۱۹.....	خاطراتی از آیت‌الله خامنه‌ای
۳۲۴.....	فعالیت در سیستان و بلوچستان
۳۲۹.....	حاج احمدعلی رضایی
۳۳۳.....	پیوست‌ها

بخش دوم:

۳۷۵.....	اسناد و تصاویر
۷۸۵.....	نمایه

مقدمه

روحانیون شیعه در ایران را می‌توان در سطوح مختلفی دسته‌بندی کرد که در رأس آنها مراجع عظام تقلید و فقهای مجتهد قرار دارند. بعد از مراجع، فضلا و مدرسان حوزه‌های علمیه قابل ذکر هستند و وعاظ و گویندگان مذهبی و ائمه‌ی جماعت در مرتبه‌ی بعدی تبلیغ و ارشاد و اقامه‌ی نماز در محافل و کانون‌های مذهبی را عهده‌دارند. اغلب گویندگان و وعاظ مذهبی نمایندگان مراجع عظام تقلید در اقصی نقاط ایران بوده‌اند. پس از سقوط رضاشاه نهاد مرجعیت در ایران در دوره‌ی آیت‌الله‌العظمی بروجردی، توانست نمایندگان متعددی به اقصی نقاط ایران اعزام کند که در احیای حوزه‌های علمیه و ترویج و تبلیغ مذهبی می‌کوشیدند. این شبکه‌ی گسترده که از سراسر ایران با مرکز دینی یعنی قم در ارتباط بود نقش مهمی در اطلاع‌رسانی نهضت اسلامی به رهبری امام‌خمينی در سال‌های بعد ایفا کرد.

یکی از روحانیون و وعاظ مذهبی فعال حجت‌الاسلام حاج علامرضا فیروزیان داماد آیت‌الله شیخ عباسعلی اسلامی مؤسس مدارس اسلامی می‌باشد که بیش از شصت سال در عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و مذهبی فعالیت داشته و از طرف آیت‌الله بروجردی و آیت‌الله کاشانی به مأموریت‌هایی اعزام شده است.

به علاوه وی با شهید نواب صفوی نسبت سببی دارد. پس از استقرار در اصفهان از نزدیکان آیت‌الله حاج آقا حسین خادمی به حساب می‌آمد، ضمن اینکه نماینده‌ی جامعه‌ی تعلیمات اسلامی در اصفهان بود و مدارس این جامعه را در اصفهان دایر و اداره می‌کرد. بخش عمده‌ی فعالیت‌های فیروزیان مبارزه با فحشا و منکرات موجود در

دوره‌ی پهلوی بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی حجت‌الاسلام فیروزیان در تثبیت انقلاب در مناطق مختلفی چون مازندران، مغان، اصفهان و... نقش فعالی ایفا کرد. عمده‌ی فعالیت‌های مداوم فیروزیان در سال‌های اخیر ساخت مسجد برای شیعیان محروم مناطق مرزی است که در تهاجم وهابیت قرار دارند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی برای تبیین نقش سیاسی، اجتماعی و فرهنگی روحانیت شیعه انتشار خاطرات و اسناد حجت‌الاسلام حاج غلامرضا فیروزیان را در دستور کار خویش قرار داد. این مرکز ضمن تشکر از راوی محترم که متن خاطرات و اسناد خود را جهت تدوین و انتشار در اختیار مرکز اسناد انقلاب اسلامی قرار دادند، از آقای رحیم نیکبخت که تدوین و تنظیم این مجموعه را برعهده گرفتند، معاون پژوهشی آقای دکتر اکبر اشرافی و همچنین همکاران محترم در معاونت انتشارات قدردانی می‌نماید.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

درآمد

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد وآله الطاهرين

در تاریخ تشیع، علما و مراجع به عنوان نواب عام حضرت ولی عصر - ارواحنا فدا - وظیفه‌ی حفاظت و صیانت از تشیع و حدود و ثغور آن را برعهده داشته‌اند. با رسمیت یافتن مذهب حقه‌ی شیعه در ایران - توسط شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۰۷ق در مسجد جامع تبریز - دوران جدید تاریخ ایران با هویتی مذهبی آغاز گردید که بن‌مایه‌ی آن را محبت اهل بیت (ع) تشکیل می‌داد. از این پس مرجعیت شیعه مهم‌ترین نقش را در حفظ کیان اسلامی ایران برعهده گرفت. جنگ‌های روسیه علیه ایران از آن جمله است. در روزگار شیخ مرتضی انصاری، نهاد مرجعیت شیعه تثبیت شد و از این پس مراجع در سراسر ایران نمایندگانی داشتند که ضمن پاسخگویی به سؤالات شرعی مردم وجوہات شرعیہ را از طرف مراجع جمع‌آوری و در محل تعیین شده و جهت بسط و گسترش شریعت و تأسیس و تعمیر مدارس علمیه و مساجد و مراکز علمی صرف می‌کردند.

از آنجا که روحانیت شیعه همواره مستقل از حکومت‌ها بود در مسائل اجتماعی و سیاسی دادخواهی و تظلم مردم به این نهاد صورت می‌گرفت. نقشی که علما و مراجع در جریان قتل گریبایدوف، تحریم توتون و تنباکو، نهضت عدالتخواهی مشروطه، نهضت ملی کردن نفت و مهم‌تر از همه انقلاب اسلامی ایفا کردند با همین رویکرد بوده است.

نیروهای مذهبی قبل و بعد از شهریور ۱۳۲۰

با روی کار آمدن سلطنت پهلوی توسط بیگانگان دوره‌ی جدیدی در نوسازی ظاهری کشور بر اساس الگوهای وارداتی آغاز گردید که سرلوحه‌ی آن مخالفت با هویت اصیل اسلامی و ایرانی بود. رضاخان علی‌رغم ظاهرسازی‌های اولیه‌ی خود، روحانیت را به دلیل نقش و جایگاه آن در میان مردم سد راه خود تشخیص داد و به سرکوب علمای قم، تبریز، اصفهان، مشهد و... پرداخت و از قتل علمای مبارزی چون آیت‌الله سید حسن مدرس هم ابایی نداشت.

کشف حجاب و تلاش برای ترویج فرهنگ مبتذل غربی با خشونت و وحشیگری تمام انجام گرفت. در شهریور ۱۳۲۰ و اشغال ایران توسط بیگانگان مشخص شد که ارتش پوشالی رضاخانی جز سرکوب مردم و عشایر ایران و مخالفان سلطنت پهلوی هیچ توانایی در دفاع از مرزهای ایران نداشته است.

سقوط رضاخان موجی از شادی در سراسر کشور - علی‌رغم اشغال ایران توسط بیگانگان - به راه انداخت و در این دوره نهضت فرهنگی عظیمی توسط علما و مراجع در سراسر ایران برای زدودن آثار مخرب تهاجم فرهنگی رضاخانی به هویت اسلامی مردم ایران شروع شد. با استقرار آیت‌الله العظمی بروجردی در قم در مقام مرجع علی‌الاطلاق تشیع، بازسازی حوزه‌های علمیه و اعزام نمایندگان مرجعیت به اقصی نقاط ایران شتاب بیشتری یافت. به‌ویژه در همین ایام تبلیغات ضدشیعی کسروی، علمای شیعه را برای پاسخ علمی به شبهات طرح‌شده به تکاپو انداخت.

در این رستاخیز فرهنگی هر یک از علما و مراجع رویکردی ویژه برگزیدند: آیت‌الله العظمی بروجردی به حفظ و احیای بنیان‌های تشیع و تعلیم و تربیت عالم مجتهد همت گماشت، مرحوم حاج سراج انصاری به فعالیت مطبوعاتی در حوزه‌ی اسلامی پرداخت، آیت‌الله کاشانی به مبارزات پارلمانی در نهضت ملی نفت روی آورد و شهید مجتبی نواب صفوی به مبارزه‌ی قهرآمیز برای تحقق جامعه‌ی اسلامی پرداخت.

در کنار این فعالیت‌ها، آنچه ذهن نیروهای مذهبی را به خود مشغول کرده بود نظام غیرمذهبی تعلیم و تربیت رسمی کشور بود که سنگ‌بنای آن را غرب‌گرایان گذاشته بودند، از این رو مرحوم آیت‌الله حاج شیخ عباسعلی اسلامی با تأسیس اولین مدرسه با عنوان جامعه‌ی تعلیمات اسلامی به همراه عده‌ای از بازرگانان متدین اولین گام را برداشت. گرچه آیت‌الله اسلامی در دوران نهضت اسلامی از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۷ مبارزات بی‌امانی علیه پهلوی داشت و بارها دستگیر و زندانی شد، اما مدرسی که او دایر و سرپرستی کرد در تربیت نسلی از جوانان ایرانی نقش اساسی ایفا کرد؛ نسلی که سردمدار انقلاب بودند و سپس مدیریت نظام نوپای آن را برعهده گرفتند. تأثیر فرهنگی و مذهبی مدارس متعدد جامعه‌ی تعلیمات اسلامی در سراسر ایران با ۱۸۰ مدرسه در مقاطع مختلف را نباید نادیده گرفت. مدرسی که در آنها به جای سرود شاهنشاهی سرود امام زمان (عج) خوانده می‌شد و کتاب تعلیمات دینی آن توسط علامه طباطبایی (ره) تألیف شده بود...

راوی خاطرات پیوند نزدیکی با جریان‌های مذهبی پیش گفته دارد: ایشان داماد آیت‌الله شیخ عباسعلی اسلامی است، از طرف آیت‌الله‌العظمی بروجردی به مأموریت‌هایی اعزام شده، با شهید نواب صفوی ارتباط و دوستی داشته و از سوی آیت‌الله کاشانی مأموریت دشواری در کردستان و آذربایجان در دوران نهضت ملی نفت برعهده گرفته است.

حجت‌الاسلام حاج شیخ غلامرضا فیروزیان

حجت‌الاسلام حاج شیخ غلامرضا فیروزیان در سال ۱۲۹۸ ش در خانواده‌ای متوسط و مذهبی در جنوب تهران به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی را در تهران سپری کرد، پدرش در شکل‌گیری شخصیت مذهبی وی و برادرانش نقش مهمی داشت. به سه فرزند پسر خود درس قرآن، اخلاق و احکام می‌آموخت. در دوازده سالگی مادرش را از دست داد. بعد از شهریور ۱۳۲۰ و تبعید رضاشاه از ایران در مدرسه‌ی

مشیرالسلطنه‌ی تهران نزد آیت‌الله شیخ ابوجعفر کرمانی به تحصیل علوم دینی پرداخت. هم‌زمان در جلسات مذهبی‌ای که در محل سکونت خود تشکیل می‌داد شرکت می‌کرد و این جلسات مذهبی زمینه‌ی آشنایی ایشان با آیت‌الله اسلامی گردید و به دامادی وی انجامید. مدتی در قم نیز به تحصیل پرداخت لیکن با توجه به فعالیت‌های پدرخانم خود و علاقه‌ای که به منبر داشت به وعظ و خطابه روی آورد؛ ضمن آنکه در فعالیت‌های فرهنگی - مذهبی تلاش‌های ذی‌قیمتی انجام داد.

آشنایی با شهید نواب صفوی و خاطراتش از وی حکایت از تأثیر شگرف شهید نواب صفوی بر ایشان دارد. سفر تبلیغی وی به سبزوار رهاوردهایی چون دوستی با فخرالدین حجازی و خاطراتی از «مجمع‌الصنائع» داشت.

کتاب «راهنمای سعادت» تألیف آیت‌الله خادمی وی را به اصفهان کشاند. در آنجا در پی درخواست علما جهت تأمین مدارس اسلامی در اصفهان آیت‌الله اسلامی، داماد خویش فیروزیان را نماینده‌ی خود در تشکیل مدارس اسلامی معرفی کرد و از این پس فعالیت‌های فرهنگی وی گسترش یافت. بعد از مدتی به دستور آیت‌الله‌العظمی بروجردی راهی کرمان شد. در کرمان علاوه بر دایر کردن روزنامه‌ی «پیام حق» مبارزات دامنه‌داری علیه فرقه‌های منحرف و خوانین ظالم آن سامان شروع کرد؛ ضمن اینکه در فعالیت‌های سیاسی و انتخابات مجلس شورای ملی هم حضور مؤثری داشت. در همین ایام به واسطه‌ی مخالفت‌هایی که با خوانین می‌کرد به بندرعباس تبعید شد. سفر به جزیره‌ی قشم و آشنایی با وضعیت ناسامان شیعیان آن سامان موجب تداوم رفت و آمد و فعالیت‌های اجتماعی و مذهبی ایشان در قشم گردید.

در آستانه‌ی نخست‌وزیری دکتر مصدق در سال ۱۳۳۰ از طرف آیت‌الله کاشانی مأموریت مهمی جهت تنویر افکار مردم کردستان یافت. انگلیسی‌ها برای جلوگیری از ملی شدن صنعت نفت تحریکاتی در مناطق مرزی ایران به‌ویژه در کردستان به راه انداخته بودند که با دوراندیشی آیت‌الله کاشانی و سخنرانی‌های فیروزیان ناکام ماند.

در همان سال وی مأموریت‌های دیگری از طرف آیت‌الله کاشانی به آذربایجان و خوزستان هم داشت. در سی‌ام تیر ۱۳۳۱ در اصفهان دستگیر شد و به دستور استاندار از اصفهان تبعید گردید. در سال ۱۳۳۲ بعد از کودتای ۲۸ مرداد به همراه آیت‌الله اسلامی تحت پیگرد قرار گرفت و فرماندار نظامی تهران دستور دستگیری ایشان را به شهربانی کل کشور صادر کرد.

پس از شهادت نواب صفوی فعالیت عمده‌ی فیروزیان در جامعه‌ی تعلیمات اسلامی در اصفهان متمرکز گردید، ضمن اینکه در این دوره در شهر انزلی و نقاط دیگر، باقیات صالحاتی از خود بر جای گذاشته است.

فیروزیان در نهضت اسلامی

ارتباط نزدیک و ارادت به آیت‌الله خادمی بخش مهم حیات سیاسی و اجتماعی فیروزیان را در برمی‌گیرد. آیت‌الله خادمی از علمای مجاهد و مبارز ایران اسلامی و از دوستان قدیمی حضرت امام و سکاتدار حوزه‌ی علمیه‌ی کهنسال اصفهان، رهبر و پیشگام جریان اصیل اسلامی در اصفهان بود و بر همین اساس بخش عمده‌ای از فعالیت‌های فیروزیان در ارتباط با مبارزات ایشان است. فیروزیان در جلسات هفتگی و غیرهفتگی علما و وعاظ که در منزل آیت‌الله خادمی برگزار می‌شد، حضور دایمی داشت.^۱ با شروع نهضت اسلامی به رهبری مراجع و در رأس آنها امام خمینی (ره)،

۱. در قسمتی از گزارش مفصل ساواک بایگانی‌شده در پرونده‌ی آیت‌الله خادمی آمده است:

«... به موازات اقداماتی که جهت دستگیری شخص فراری به عمل می‌آمد تحقیقات دقیق‌تری از عبدالرسول موحیدیان به عمل آمد که با اعتراف ایشان مطلب مشروحی زیر که بسیار قابل توجه و اهمیت است به استحضار می‌رسد: بعد از ۱۵ خرداد ماه سال جاری چند نفر از آخوندها که در منابر طرفداری از خمینی می‌نمودند چسبه گریخته با آنان مذاکره و از عمل آنان جلوگیری می‌گردید. این دسته که سرپرستی‌شان در اصفهان به عهده‌ی آخوندی به نام حاج آقا حسین خادمی است ظاهراً مقابل دستگاه سر تسلیم فرود آورده و در مقابل دعوت و آرامش سکوت اختیار می‌نمود ولی در باطن شروع به سلسله اقدامات محرمانه از جمله متشکل نمودن آخوندهای افراطی به دور هم و تهیه‌ی ماشین استنسیل و چاپ نشریه‌ی اعلامیه‌های مورد بحث اقدام می‌نموده. برابر اظهارات شخص دستگیر شده که مورد تأیید این سازمان نیز است آقای خادمی با اشخاصی مانند: ۱- شیخ ابوالفضل معزی واعظ؛ ۲- حاج آقا مرتضی ابطحی واعظ؛ ۳- حاج آقا جواد ابطحی واعظ؛ ۴-

حجت الاسلام فیروزیان به طرفداری از نهضت اسلامی فعالیت‌های چشمگیری نمود که از دید ساواک مخفی نماند. بر همین اساس طبق اسناد برجای مانده از ساواک، رفت و آمد به منزل فیروزیان تحت مراقبت قرار داشته است. علما و وعاظ اصفهان در پی کشتار مردم تهران در ۱۵ خرداد و دستگیری امام (ره) و آیات محلاتی و قمی جلساتی ترتیب داده اعلامیه‌ای منتشر نمودند^۱ که نام فیروزیان هم در میان ایشان

→

منوچهر کیانزادی (منصورزاده) دبیر فرهنگ و واعظ؛ ۵- شیخ رضا ناطق دبیر فرهنگ و واعظ؛ ۶- آقای رضا جزایری دبیر فرهنگ و واعظ؛ ۷- حاج آقا فخر کلباسی دبیر فرهنگ و واعظ؛ ۸- آقای مهدی مظاهری واعظ؛ ۹- شیخ غلامرضا فیروزیان واعظ؛ ۱۰- حاج آقا رضا روضانی صاحب دفتر شماره ۵ و واعظ؛ ۱۱- سید علی خلدی نسب واعظ؛ ۱۲- حاج آقا نورالدین قودجانی اشنی واعظ. به دور هم اجتماع نموده و کمیسیون‌هایی در ظاهر به نام بحث و گفتار مذهبی و در باطن برای طرح نقشه‌های خرابکارانه‌ی خود تشکیل می‌دادند. به علاوه اخیراً آقای سید جمال صهری سده‌ی نیز که از معینین منتفذه به تهران عزیمت و در آنجا به سر می‌برد، بعد از ۱۵ خرداد ناگهان به اصفهان وارد و با این دسته همکاری نزدیک پیدا کرده و در شیطنت با آنان همکاری می‌نماید؛ دسته‌ی مزبور که از طرف بعضی از منتفذهین بازار اصفهان و اشخاص پولدار مانند حاج محمدجعفر کازرونی، حاج میرزا حسن کلاهدوزان، افضل و کوبایی که از پولداران اصفهان هستند کمک مالی گرفته و نیز صندوق‌هایی در مساجد به نام جمع‌آوری اعانه برای خرید زغال و لباس به بیچارگان پول‌هایی فراهم و در خرابکاری صرف می‌نمایند.

آقای خادمی برای نشر اعلامیه‌ها، به طوری که به استحضار رسیده است تسلیل تهیه و ابتدا در منزل خود کار می‌گذارد و چون از طرف این سازمان اعمالش تحت نظر قرار گرفت شبانه ماشین مزبور را به مدرسه‌ی صدر نقل مکان داده و در اختیار طلبه‌ی مزبور قرار می‌دهد ولی کلیه‌ی مطالبی که باید استتیل شود قبلاً به امضا و تصویب خادمی و یارانش می‌رسیده که نمونه‌هایی از خط آنان در دست می‌باشد این دسته در مشهد و تبریز و تهران و قم تماس‌هایی با آخوندهایی که با آنان همفکر هستند برقرار، و به وسیله‌ی مسافری و... [با] نهضت آزادی تماس اخذ و اعلامیه‌های آنان را با پلی‌کپی که در اختیار دارند تکثیر و به تهران و شهرستان‌ها می‌فرستادند. اکنون با تغییر دادن محل پلی‌کپی و عدم دستگیری شیخ حسن عطایی فعلاً از کار خود راضی بوده و ادامه می‌دهند. اینکه با توجه به مراتب فوق و اینکه این دسته از وعاظ اصفهانی تا حدودی در بین مردم وجهه‌ای برای خود کسب نموده‌اند و نیز با فرارسیدن ایام ماه رمضان به مشوش نمودن اذهان عمومی بیش از پیش اقدام خواهند نمود لذا با تقدیم نمونه‌هایی از اعلامیه‌های پلی‌کپی شده‌ی آنان به استحضار می‌رساند دستگیری هر کدام از آنها در اصفهان و به خصوص از اینکه بازداشتگاه مناسب و نیز مذارک محکمه‌پسند علیه آنان در دست نیست و به درجات نفوذ آنان در اجتماع خواهد افزود و نیز خارج ساختن همه یا لاقلاً چند نفر از آنها از این استان مانند خادمی، صهری، جزایری، ابطی، فخر کلباسی، فیروزیان، خلدی نسب به نظر این سازمان ضروری است، علی‌هذا مراتب به عرض رسید مقرر فرمایید در این مورد نظریه‌ی آن اداره‌ی کل را ابلاغ نمایند.

به جای رئیس سازمان اطلاعات و امنیت استان دهم. ح. ترابی»

(باران امام به روایت اسناد ساواک، آیت‌الله حاج سید حسین خادمی، پیشین، صص ۶۲-۶۴)

۱. صدور و پخش اطلاعیه و خبررسانی کتبی نیز از دیگر فعالیت‌های روزهای پس از پانزده خرداد ۴۲ در

←

است.

و بر اساس همین فعالیت‌ها بود که در ۱۳۴۳/۳/۱۹ به اتهام تشویق مردم علیه امنیت داخلی و تعطیل نمودن بازار و اظهارات خلاف مصالح عالیهی مملکت، دستگیر و پس از مدتی آزاد و سپس مدتی ممنوع‌المنبر شد.^۱ در همین حال شهربانی از اداره‌ی کل فرهنگ اصفهان وضعیت حقوقی و سوابق خدمتی وی و چند نفر دیگر را استعلام نمود.^۲

ساواک در برگ تعرفه و بیوگرافی روحانیون حجت‌الاسلام فیروزیان را در سال ۱۳۴۳ چنین معرفی کرده است:

- ۱- مشخصات: شیخ غلامرضا فیروزیان، شماره‌ی شناسنامه: ۵۸، محل صدور: تهران، تاریخ تولد: ۱۲۹۸، محل اقامت دایم اصفهان، کوی چهارسوق، درب شیخ کوچه‌ی ابن‌یمین.

→

اصفهان بود. در پایان جلسه‌ای که روز هفدهم خرداد با حضور ده تن از روحانیان از جمله سیدمحمد بهشتی در منزل دکتر جمال سیادت موسوی برگزار شد، اعلامیه‌ای در محکومیت کشتار پانزده خرداد صادر گردید؛ همچنین در اعلامیه‌ی دیگری که مضمون آن بیانگر همدردی روحانیان و واعظ اصفهان با حضرات آیات خمینی، محلاتی و قمی بود، نام این افراد به چشم می‌خورد. حاج آقا مرتضی و حاج آقا جواد ابطحی، آقا سیدفضل‌الله درجه‌ای، آقا سیدمحمدعلی احمدی، مرحوم حاج آقا احمد و حاج آقا حسن امامی، حسین برزانی، حاج سیدعبدالجواد و سید ابوالحسن بدری، حاج شیخ جعفر بروجرودی، ضیاءالدین تجویدی، سیدابوالفضل و سیدجواد جزایری، حاج فاضل حائری، حسینی واعظ، محمدحسین خطیبی، فضل‌الله وضازاده، حاج آقا مجتبی و حاج میرزا علی آقا صادقی، صفوری ریزی، نصرالله صالحی نجف‌آبادی، سیدمحمد و سیدمحمدعلی روضائی، سیدجلال طاهری، محمدتقی رهبر، محمدعلی ابن‌الحسین، باقر عمادالواعظین، حاج آقا ضیاءالدین علامه، حاج آقا مهدی فقیه‌ایمانی، غلامرضا فیروزیان، شیخ حسن فخر، محمدعلی فشارکی، حاج شیخ محمدتقی فهامی، سیدمحمد قریشی، حاج شیخ اسماعیل (کلباسی)، حاج آقا صدر و حاج آقا فخرکلباسی، حاج آقا رضا مظاهری، منصورزاده، ابوالفضل معزی، حاج آقا محمود میرهندی، مبارک‌ای، سیدمصطفی، سیدفضل‌الله، جمال، سیدمحمود و محمدعلی موسوی، آقا حسن مدرس، شیخ عباس مصباح، آقا تقی مدنی، حاج ملاعلی ماربینی، سیدمحمد رضا میرشعیمی، حاج ملااحمد و جلال مشکوة، رضا ناطق، حاج شیخ حسین نوری، حاج شیخ مصطفی نجف‌آبادی، محمد وثیق، حاج آقا رضا هاشمیان، حاج آقا رضا و سیدمحمدحسین هرندی، حاج عبدالجواد چهارسوقی. (محمد حنیف، اصفهان در انقلاب، تهران، نشر عروج، ۱۳۸۵، صص ۱۸۶-۱۸۵)

اطلاعات، ۱۳۸۰، صص ۴۹-۵۰

۲. محمد حنیف، پیشین، ص ۱۹۴

- ۲- میزان نفوذ در کشور یا شهر یا محل خود و تعداد تقریبی طرفداران: نفوذ قابل توجهی ندارد.
- ۳- مسجدی که در آن نماز می‌گزارد:
- ۴- قدرت بیان: خوب است.
- ۵- آیا خودش مرجع تقلید می‌باشد و یا از مرجع دیگری تقلید می‌کند: مرجع تقلید نمی‌باشد.
- ۶- درجات علمی و محل تحصیلات، تألیفات: مقدمات و قسمتی سطوح و خارج در اصفهان و قم و تهران.
- ۷- روحیه و افکار و تمایلات و بستگی به دستجات مختلف سیاسی و غیرسیاسی: تمایلات سیاسی او مشهود نبوده، از طرفداران جدی آقای خمینی و هیئت‌های مذهبی است.
- ۸- نقاط ضعف و صفات برجسته: نقاط ضعف و صفات برجسته‌ای از او مشهود نبوده است.
- ۹- وضع زندگی و نحوه‌ی امرار معاش: زندگی متوسط، امرار معاش از راه منبر و خطابه.
- ۱۰- میزان اعتقاد مردم به زهد و تقوای نامبرده: متوسط.
- ۱۱- میزان احترام به قوانین و مقررات: ظاهراً خود را مطیع قوانین و مقررات نشان می‌دهد.
- ۱۲- مخالفین او با ذکر مشخصات و علل مخالفت: ظاهراً مخالفی ندارد.
- ۱۳- سایر اطلاعات متفرقه: نامبرده شخصی است عوام‌فریب و برای به دست آوردن عنوان، تلاش فراوان می‌کند و چون از طرفداران جدی آقای خمینی می‌باشد، در سال گذشته یکی از محرکین مردم به تعطیل بازار و دکان‌بندی بوده است که در مجالس روضه‌خوانی روی منبر اظهارات خلاف مصالح کشور نمود و مردم را بر علیه

امنیت داخلی تحریک و تشویق می نمود که اظهارات او در دو نوبت در تاریخ های ۴۲/۲/۳۱ و ۴۲/۳/۱۹ [منعکس و] پرونده بر علیه او تشکیل و ضمن معرفی خود نامبرده به ساواک اصفهان تحویل شده است.^۱

با دستگیری و تبعید امام خمینی از ایران دوره ی جدیدی از فعالیت های مبارزاتی با رویکرد فرهنگی آغاز شد که در اصفهان حجت الاسلام فیروزیان به عنوان بازوی پرتوان آیت الله خادمی فعالیت بسیاری داشت تا جایی که در سال ۱۳۴۶ نام وی جزء روحانیون ممنوع المنبر توسط ساواک اعلام شده است. در مبارزاتی که برای جلوگیری از تأسیس مدارس مختلط، جلوگیری از تولید فیلم های مبتذل در مسجد شاه اصفهان، مقابله با طرح مسائل خلاف شرعی، جلوگیری از تدریس مسائل جنسی در مدارس و جلوگیری از اجرای تئاتر در ماه مبارک رمضان در اصفهان (که بین سال های ۱۳۴۶ تا ۱۳۵۵ انجام گرفت) فعالیت گسترده ای نمود. نامه هایی که به مراجع و علما نگاشته و به امضای هیئت علمیه ی اصفهان ارسال می شد به خط و انشای فیروزیان بود. او خود این نامه ها را به نزد علما و مراجع در شهرستان ها می برد و جواب می گرفت و بعد به صورت اعلامیه هایی منتشر می نمود.

این واعظ سخت کوش پس از پیروزی انقلاب اسلامی با عزیمت به مناطق بحرانی چون اصفهان، مازندران، دشت مغان، گرگان و نواحی دیگر همکاری با نهادها و ارگان های متعدد تلاش های شبانه روزی برای تثبیت نظام نوپای اسلامی داشت که گوشه هایی از آن در این مجموعه به همراه اسناد مکاتبات آن ارائه گردیده است.

با تثبیت انقلاب اسلامی فعالیت های حاج غلامرضا فیروزیان به سمت مناطق محروم شیعه نشین در نواحی مرزی سوق پیدا کرد. شیعیان مظلوم در روستاهای محروم نوار مرزی علی رغم گذشت سی سال از پیروزی انقلاب اسلامی اغلب از داشتن مسجد و روحانی محروم هستند؛ از این رو وی با مساعدت مردم خیر و

۱. آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پرونده ی انقلاب سفید در اصفهان

اجازه‌ی صرف وجوهات شرعیه توسط مراجع عظام تقلید به ساخت مسجد و خانه برای شیعیان محروم و مظلوم این مناطق مشغول است.

این مجموعه

آنچه در این مجموعه به قلم شیوای حجت الاسلام شیخ غلامرضا فیروزیان آمده است در فواصل زمانی مختلف نگارش شده است؛ ضمن اینکه مصاحبه‌هایی مفصل در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶ با هماهنگی دوست عزیز جناب آقای مروتی توسط اینجانب انجام گرفته است. نظر به اهمیت خاطرات که روایتی از فعالیت‌های نیروهای مذهبی در طی شصت سال گذشته است مرکز اسناد انقلاب اسلامی بر آن شد تا این مجموعه را به چاپ برساند.

راوی محترم پس از ملاحظه‌ی خاطرات که از نوارهای مصاحبه بازنویسی شده بود بر این شد تا خاطراتی که قبلاً به قلم خود نوشته بود را جهت انتشار در اختیار این مرکز قرار دهد و پس از تدوین و تایید و افزودن پاورقی‌های لازم متن را مجدداً بررسی و مطالعه نمودند و کاستی‌های آن را که طی سؤالاتی طرح شده بود به قلم خود تکمیل کردند. در مراحل مختلف انجام کار، اسناد و تصاویر ارزشمندی نیز که روایتگر فرازهای مهم فعالیت‌های راوی در قبل و بعد از انقلاب می‌باشد در اختیار نگارنده قرار گرفت، با این توضیح که جناب فیروزیان در مرحله‌ی نهایی مطالعه و تکمیل خاطرات، اسناد فعالیت‌های خود را به صورت دقیق و کامل دسته‌بندی و با توضیحات لازم در پوشه‌های جداگانه‌ای تنظیم نمودند که اسناد مجموعه خاطرات ایشان را تشکیل می‌دهد.

بدیهی است که این مجموعه تمام خاطرات حجت الاسلام فیروزیان نیست؛ چه بسا فعالیت‌هایی داشته و دارند که مجال و فرصت بازگویی یا بازنویسی آنها فراهم نیامده است. و مسلم اینکه عمده‌ی هدف و انگیزه‌ی ایشان بیان عبرت‌ها و ارائه دادن ویژگی‌ها و حیات اجتماعی یک روحانی شیعه است. ناگفته نماند مجموعه‌ای از

خاطرات عبرت‌آموزی که ایشان دیده یا از افراد مورد وثوق شنیده، در کتابی ارزنده با عنوان «گفتارهای ارزنده» در سال ۱۳۸۷ منتشر شده است.^۱

اهمیت این خاطرات در این است که نشان می‌دهد روحانیت شیعه در تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تاریخ معاصر چه نقش و جایگاهی داشته است؛ نقشی که بر اساس وظیفه‌ی دینی و تکلیف شرعی و احساس مسئولیت و بدون چشم‌داشتی بود و تداوم حیات و تعالی جامعه‌ی اسلامی ایران بسته به ایفای این نقش مهم روحانیت شیعه دارد.

کتاب در دو بخش اصلی بخش اول خاطرات و بخش دوم اسناد است که بخش اول خود شامل پنج فصل می‌باشد: فصل اول به کودکی، خانواده و تحصیلات؛ فصل دوم به فعالیت‌ها و خاطرات قبل از نهضت ملی نفت؛ فصل سوم با عنوان از همراهی با آیت‌الله کاشانی تا شهادت نواب صفوی به فعالیت‌ها و خاطرات حجت‌الاسلام فیروزیان طی سال‌های ۱۳۲۹ تا ۱۳۳۴ اختصاص یافته است. فصل چهارم کتاب به فعالیت‌ها و خاطرات راوی در دوران نهضت اسلامی می‌پردازد. محور مهم این بخش فعالیت‌های راوی در کنار آیت‌الله سیدحسین خادمی در مبارزه با فحشا و منکرات شایع در رژیم پهلوی است. نامه‌هایی که به‌عنوان هیئت علمیه‌ی علمای اصفهان به علما و مراجع و همچنین به مسئولان حکومت پهلوی ارسال شد، به خط و انشای راوی محترم این مجموعه می‌باشد. از آن جمله می‌توان به مبارزاتی که علیه طرح تدریس مسائل جنسی در مدارس، مبارزه با دایر شدن مدارس مختلط و... اشاره کرد. اسناد و مدارک این فعالیت‌ها در بخش دوم کتاب مندرج است که اهمیت بسیاری دارند. فصل پنجم خاطرات و فعالیت‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و پایان‌بخش کتاب است. فعالیت‌های شبانه‌روزی فیروزیان در اصفهان در کنار آیت‌الله خادمی، فعالیت‌های شبانه‌روزی در استان مازندران، در شهرستان مغان، بندرعباس و الجزیره‌ی

۱. گفتارهای ارزنده، تهران، مؤسسه‌ی بعثت، ۱۳۸۷

قسم، همکاری با شورای نگهبان و قوه قضائیه و بازرسی از زندان‌ها، و ... در راستای تثبیت نظام اسلامی بوده است. مهم‌ترین فراز فعالیت راوی در این بخش اقداماتی عظیم است که یک تنه و بدون مساعدت ارگان‌های دولتی در سیستان و بلوچستان انجام داده و در حال انجام است. ساخت مسجد برای شیعیان محروم سیستان و بلوچستان که در معرض تبلیغ و تهاجم تروریستی و هابیت قرار دارند، مهم‌ترین وظیفه‌ی این روحانی لاغراندام نبود یک ساله است که لطف خداوند و تأییدات حضرت ولی عصر (عج) رفیق راه وی بوده و بیش از چهل مسجد آبرومند برای شیعیان روستاهای دورافتاده‌ی سیستان احداث کرده است. هزینه‌ی ساخت این مساجد را یا مراجع عظام تقلید از وجوه شرعیه تقبل کرده‌اند یا خود در منابع از مردم متدین گردآوری می‌کند. ناگفته نماند ساخت خانه برای شیعیان محروم جزیره‌ی قشم نیز از دیگر باقیات صالحات این روحانی خدمتگزار است.

در بخش دوم کتاب، مجموعه اسناد و مکاتبات شصت سال فعالیت حاج غلامرضا فیروزیان در نوزده فصل ارایه می‌شود. از جمله نامه‌ها و مکاتبات ایشان با علما و همچنین اجازات مراجع عظام تقلید؛ اسناد و مدارک فعالیت‌های فرهنگی سیاسی؛ اسناد و مدارک مبارزه با فحشا و منکرات و اسناد و مدارک فعالیت‌های شبانه‌روزی در دوران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در نواحی مختلف ایران، وجود دارد. همچنین گزیده‌ای از اشعار و تقدیرنامه‌ها و سپس تصاویر تاریخی پایان بخش کتاب است.

امید است این خاطرات و تجربیات شصت ساله‌ی این روحانی شیعه و بی‌ادعا و خدوم، سرمشق طلاب جوان و مسئولان فرهنگی به‌ویژه در دوره‌ی استثنایی کنونی که نظام جمهوری اسلامی ایران از هر سو در معرض انواع و اقسام تهاجمات فرهنگی و اعتقادی است، قرار گیرد تا وظیفه‌ی دینی خود را به نحو احسن انجام دهند.

در پایان وظیفه‌ی خود می‌دانم ضمن تشکر از حجت الاسلام فیروزیان که علی‌رغم مشغله و مراجعات بسیار و درگیری‌های طاقت‌فرسا جهت خدمات خود در سیستان و

دیگر مناطق محروم شیعه‌نشین* با صبر و حوصله همراهی لازم را جهت تدوین و انتشار این مجموعه خاطرات و اسناد دریغ نکرده و با دقت و نظم خاصی اسناد و مکاتبات تاریخی خود را از میان صدها برگ سند استخراج و تنظیم نمودند. از حجت‌الاسلام علی اسلامی فرزند برومند مرحوم آیت‌الله شیخ عباسعلی اسلامی بزرگمرد مبارز در عرصه‌ی فرهنگی و مؤسس جامعه‌ی تعلیمات اسلامی که با تشویق راوی در انجام این کار کوشیدند و همکاران عزیز مهدی زارعین و سعید رضایی‌فر که در ضبط خاطرات راوی محترم طی سال‌های گذشته زحماتی را متحمل شدند، دوست عزیز جناب آقای مروتی که آشنایی اولیه و انجام مصاحبه‌ها را سبب گردیدند، مدیریت محترم مرکز بررسی اسناد تاریخی که اسنادی ارزشمند را در اختیار نگارنده قرار دادند، جناب آقای دکتر اشرفی با نظر مساعد خود شرایط لازم را فراروی نویسنده و برای انجام این کار فراهم آوردند؛ و آقای حسین ایمان قزل‌ایاق و علی درازی که زحماتی را متقبل شدند، و همچنین تاپیست محترم سرکار خانم منیره میانجیان که با دقت، متن حاضر را تایپ و اصلاح نمودند، خانم نیکبخت که خطاطی روی جلد را تحریر نمودند. و خانم سیده فاطمه عمگری که اسکن اسناد و تصاویر را انجام دادند و همچنین آقایان تهرانی و نادر خبازی و دیگر همکاران محترم انتشارات و اطلاع‌رسانی تقدیر و تشکر بنمایم.

رحیم نیکبخت

مشهد مقدس، روز آرمین سالار شهیدان

صفر ۱۴۳۰ ق/ بهمن ماه ۱۳۸۷

* مراجعات حضوری و تلفنی به منزل حجت‌الاسلام فیروزیان کمتر از یک اداره نیست.